

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Anny Marii Mróz

***Metody i formy pracy nauczycieli w kreowaniu kompetencji kluczowych
dla zrównoważonego rozwoju***

Uwagi ogólne

Edukacja dla zrównoważonego rozwoju postrzegana jest w perspektywie społeczno-kulturalnej, środowiskowej i ekonomicznej. Oznacza multidyscyplinarne podejście do edukacji, oferujące wszystkim ludziom we wszystkich kontekstach edukacyjnych i we wszystkich fazach życia okazję do nauki takiego stylu życia, który zapewni im trwały rozwój. Wykracza ona poza formalne systemy edukacyjne, natomiast powinna wywierać na nie wpływ, znajdując odzwierciedlenie w podręcznikach, programach i metodach nauczania. Tak pojmowana edukacja powinna pomóc człowiekowi w rozumieniu zmian, sprawnym funkcjonowaniu w życiu społecznym, zawodowym i osobistym, respektowaniu wzajemnych uwarunkowań edukacji, kultury, gospodarki i środowiska życia. Z tego względu poznawanie metod i form pracy nauczyciela stosowanych w kreowaniu kompetencji kluczowych dla zrównoważonego rozwoju traktować należy jako istotny składnik charakterystyki tej edukacji.

Badania metod i form pracy nauczyciela stosowanych w rozwijaniu kompetencji uczniów powinny być prowadzone w różnych obszarach kształcenia i na różnych jego etapach. Potrzebne jest też powtarzanie diagnoz naukowych ze względu na szybkie zmiany społeczne. Jest to ważne zwłaszcza w obecnych czasach, które charakteryzuje gwałtowność wieloaspektowej zmiany i przemiany świadomości społecznej, dotyczącej między innymi zrównoważonego rozwoju. Stąd też temat recenzowanej dysertacji *Metody i formy pracy nauczycieli w kreowaniu kompetencji kluczowych dla zrównoważonego rozwoju* należy uznać za ważny i aktualny, posiadający istotne znaczenie zarówno dla teoretycznej wiedzy pedagogicznej jak i dla praktyki edukacyjnej.

Układ rozprawy jest poprawny logicznie, wyraża w pełni jej główny problem. Struktura składa się z pięciu części, podzielonych na szczegółowe zagadnienia poznawcze. Taki przekrój daje możliwość zapoznania się z poszczególnymi kwestiami badawczymi. Mgr Anna Mróz wychodzi od analizy literatury przedmiotu przedstawiając teoretyczne podstawy badań nad edukacją w kontekście wyzwań cywilizacyjnych i kluczowe kompetencje dla zrównoważonego rozwoju (rozdziały I i II), następnie metodologiczne podstawy badań własnych (rozdział III), kolejno zaś analizuje wyniki tych badań (rozdział IV) oraz przedstawia propozycję autorskiego programu kształtowania i rozwijania kompetencji kluczowych dla zrównoważonego rozwoju wśród studentów i nauczycieli (rozdział V). Opiniowana praca cechuje się dobrym stopniem samodzielnego myślenia oraz rozumienia i opisywania zjawisk ogólnych i szczegółowych. Zgodnie z konwencją prac naukowych Autorka zamieszcza w niej wstęp, podsumowanie i wnioski z badań, bibliografię i aneks. Dysertacja obejmuje 278 stron oraz 12 stron aneksu zawierającego wzory narzędzi badawczych.

Uwagi szczegółowe

Wstęp zawiera właściwie sformułowany przedmiot rozważań naukowych, sygnalizuje jego obszary i znaczenie dla teorii i praktyki pedagogicznej. Autorka ukazuje znaczenie edukacji na rzecz zrównoważonego rozwoju w życiu człowieka i w rozumieniu zmieniającego się świata oraz rolę nauczycieli w kształtowaniu kompetencji kluczowych uczniów dla zrównoważonego rozwoju. Poprawnie argumentuje zainteresowanie badawcze tą problematyką, wprowadza czytelnika w strukturę rozprawy oraz problemy analizowane w jej rozdziałach.

Jak to jest przyjęte w prawie każdej rozprawie doktorskiej, mgr Anna Mróz poprzedza prezentację założeń swych badań oraz opis i interpretację ich wyników omówieniem problematyki kształtowania kluczowych kompetencji dla zrównoważonego rozwoju w procesie edukacji w aktualnej polskiej i zagranicznej literaturze naukowej. Poświęca temu pierwszą i drugą część pracy. Noszą one tytuły: *Edukacja wobec cywilizacyjnych wyzwań* oraz *Kluczowe kompetencje dla zrównoważonego rozwoju efektem skutecznej edukacji dla przyszłości*. Przyjęta kolejność ma charakter problemowy i umożliwia wyczerpujące omówienie podjętej

problematyki. W pierwszej z tych części Autorka analizuje obszerną literaturę dotyczącą wyzwań cywilizacyjnych związanych z rozwojem nowych technologii informacyjno-komunikacyjnych, zmian społecznych, gospodarczych, ekologicznych i globalizacji oraz roli edukacji w przygotowaniu człowieka do rozumienia tych procesów i zrównoważonego rozwoju. Jest to bardzo dobrze napisany fragment pracy, który charakteryzuje duża erudycja Autorki, przejawiająca się w znacznej liczbie odniesień do literatury, starannym doborze lektur oraz umiejętnym eksponowaniu i komentowaniu istotnych tez, które są w nich zawarte. Są to tezy pobudzające do myślenia, ostrzegające przed niebezpieczeństwami, które mogą być spowodowane przez ponowoczesny nurt przemian społecznych.

W części drugiej mgr Anna Mróz koncentruje się na analizach kluczowych kompetencji dla zrównoważonego rozwoju. W kontekście edukacji ustawicznej przedstawia koncepcję edukacji dla zrównoważonego rozwoju, jej założenia, strategie uczenia się i kluczowe postulaty. Analizując kompetencje przyszłości przedstawiane w literaturze naukowej trafnie wyodrębnia sześć kompetencji kluczowych dla zrównoważonego rozwoju, które powinny być rozwijane w procesie kształcenia na III i IV etapie edukacyjnym w obowiązującym w czasie realizacji badań polskim systemie oświaty (s. 78-79) i poprawnie je charakteryzuje. Słusznie eksponuje znaczenie multimediiów i wirtualnego środowiska uczenia się w kształtowaniu kompetencji człowieka (szczególnie młodzieży) oraz ich miejsce w zasobie nowoczesnych środków dydaktycznych. Istotnym elementem tej części rozprawy są rozważania dotyczące metod i form pracy nauczyciela. Autorka omawia klasyfikacje metod kształcenia przedstawione w literaturze i szczegółowo analizuje przyjęty przez siebie model tych metod. W prowadzonych analizach dba o staranne definiowanie pojęć, objaśnia omawiane zjawiska, często odwołując się do istniejącej literatury, przekazuje informacje w sposób przejrzysty, jasny i komunikatywny. Brakuje jednak w tej części pracy przeglądu dotychczasowych wyników badań edukacji dla zrównoważonego rozwoju, a szczególnie odniesień do danych z *Ekspertyzy dotyczącej edukacji dla zrównoważonego rozwoju w Polsce. Raport końcowy. Wersja 1.0*, Poznań 2012, opracowanej przez Zespół konsultantów ITTI. Znajduje się w niej szereg interesujących wyników badań dotyczących m.in.: współpracy głównych

interesariuszy w zakresie edukacji do zrównoważonego rozwoju, jej powiązań z innymi procesami edukacyjnymi, finansowania tej edukacji, kształcenia i doskonalenia nauczycieli w tym zakresie, analizy prowadzonych dotychczas badań naukowych dotyczących zrównoważonego rozwoju i przebiegu tej edukacji w odniesieniu np. do metod kształcenia, potrzeb, a także wyzwań, przeszkód, silnych stron i osiągnięć w polskim systemie edukacji. Takie analizy znacznie wzbogaciłyby tę część dysertacji i byłyby dobrym wprowadzeniem do części metodologicznej.

Część metodologiczna (rozdział trzeci) dobrze zarysowana, zgodnie z tokiem postępowania badawczego przyjętym w empirycznych naukach społecznych, dowodzi wielu starań mgr Anny Mróz o obszerne i precyzyjne ujęcie opisu badań własnych. Przejrzyście i konsekwentnie odtwarza ona swoje zamiary badawcze, poprawnie formułuje przedmiot i cele badań, problem główny i 6 problemów szczegółowych. Nasuwa się jednak pytanie, dlaczego Autorka zrezygnowała z problemu zawierającego zależności między zmiennymi zależnymi (metody i formy kształcenia), a niezależnymi (płeć nauczycieli, ich staż pracy, stopień awansu zawodowego, nauczany przedmiot, poziom kształcenia, lokalizacja szkoły), a później w analizach zgromadzonego materiału empirycznego ukazuje takie powiązania. Autorka uzasadnia rezygnację z formułowania hipotez eksploracyjnym charakterem badań i formułowaniem pytań o stan określonej zmiennej. Pozytywnie oceniam przyjęte metody, techniki i narzędzia badawcze, gwarantujące zarówno ilościowe, jak i jakościowe ujęcie badanej problematyki. Pozwoliło to na rzetelną diagnozę i opis badanych zjawisk.

Zdarzają się w tym rozdziale potknięcia, które nie powinny powtarzać się, gdyby Autorka w przyszłości publikowała omówienie tych badań w formie książkowej lub w cyklu artykułów. W części *Metody, techniki i narzędzia badawcze* informuje o badaniu nauczycieli (tab. 3, s. 132), natomiast analizując *Teren i organizację badań* na s. 139 pisze również o opracowaniu ankiety dla uczniów, która w dalszej części pracy nie jest uwzględniana. Mgr Anna Mróz podjęła badania wśród nauczycieli z Małopolski. Należało uzasadnić wybór do badań tej części Polski oraz konkretnych miejscowości. Warto było również uzupełnić informacje dotyczące nazw miast i wsi, w których były prowadzone badania, ponieważ teren badań należy określić bardziej precyzyjnie. Znajdujemy w pracy wyłącznie informację o prowadzonych badaniach

w 2 największych miastach Małopolski, 9 małych miastach i 21 wsiach oraz dane o liczbie szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych, w których przebadani zostali nauczyciele (s.139).

Bardzo dobrze została opracowana IV część dysertacji, w której Autorka przedstawia analizy wyników badań własnych w zakresie metod i form pracy nauczycieli w kształtowaniu kompetencji kluczowych dla zrównoważonego rozwoju. Analizuje szereg zmiennych dotyczących wiedzy nauczycieli, stosowanych metod pracy dydaktycznej, form kształcenia, sposobów włączania zagadnień zrównoważonego rozwoju do programów nauczania, wykorzystania mediów jako wsparcia w kształtowaniu kompetencji uczniów. Jest to prezentacja przejrzysta, dobrze komentowana, a na jej podstawie Autorka wyprowadza interesujące i skłaniające do dalszych przemyśleń wnioski. Materiał empiryczny prezentuje w tabelach i ilustruje na wykresach. Poprawnie ukazuje wiele relacji między analizowanymi zmiennymi. Dobrze prowadzone wywody uzupełnia wypowiedziami nauczycieli w trakcie wywiadu. Wypowiedzi te są poprawnie ustrukturyzowane i trafnie komentowane.

Pod koniec czwartej części pracy mgr Anna Mróz zamieszcza *Podsumowanie wyników badań własnych – wnioski i rekomendacje*. Ten podrozdział moim zdaniem nie powinien być numerowany, ponieważ podsumowania są zazwyczaj przedstawiane jako odrębna część dysertacji, pozostająca na prawach rozdziału. Sformułowane przez Autorkę wnioski i rekomendacje dla praktyki oświatowej stanowią ważną propozycję działań wzmacniających funkcjonowanie zawodowe nauczycieli w zakresie rozwijania u uczniów kompetencji kluczowych dla zrównoważonego rozwoju. Wnioski są interesujące, przemyślane, dobrze udokumentowane. Wiele ważnych argumentów, które Doktorantka przytoczyła, może być inspirujących nie tylko w doskonaleniu szkolnej rzeczywistości, lecz także może być wykorzystanych w doskonaleniu procesów kształcenia i rozwoju zawodowego nauczycieli – co zresztą sama zauważa i eksponuje w kolejnej, piątej części dysertacji. Zamieszcza w niej autorskie programy kształtowania i rozwijania kompetencji kluczowych dla zrównoważonego rozwoju przeznaczone dla studentów w postaci 45 godzinnych kursów i dla nauczycieli jako propozycja doskonalących dwusemestralnych studiów podyplomowych. Jest to cenna, oryginalna część rozprawy, będąca samodzielnym i ważnym dorobkiem Doktorantki,

stanowiącym Jej wkład w rozwój kształcenia i doskonalenia nauczycieli w zakresie edukacji dla zrównoważonego rozwoju.

Obszerna bibliografia cytowana w pracy jest dobrze dobrana, znalazły się w niej zarówno klasyczne jak i najnowsze opracowania polskie i obcojęzyczne. W procesie przygotowania pracy do druku warto byłoby jej strukturę uzupełnić o spis tabel i wykresów, który ułatwiłyby czytelnikowi szybkie dotarcie do interesujących danych z badań.

Oceniając ogólnie rozprawę doktorską mgr Anny Mróz szczególnie podkreślam ważność i aktualność podjętego tematu, znaczenie usytuowania całości rozważań w kontekście dobrze dobranych, interesujących i wartościowych poznawczo lektur, oryginalność procedury badawczej, która może też inspirować innych badaczy oraz propozycję rozwiązań aplikacyjnych w odniesieniu do kształcenia i doskonalenia nauczycieli. Biorąc to pod uwagę stwierdzam, że rozprawa doktorska *Metody i formy pracy nauczycieli w kreowaniu kompetencji kluczowych dla zrównoważonego rozwoju* spełnia wymagania stawiane tego typu pracom, określone w *Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym*. Wnoszę więc o dopuszczenie Autorki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Cyberka Kucyniel